

Валерій Васильович Сокурєнко

*Національна академія правових наук України
Харків, Україна*

*Харківський національний університет внутрішніх справ
Харків, Україна*

Юлія Олександрівна Загуменна

*Кафедра теорії та історії держави і права
Харківський національний університет внутрішніх справ
Харків, Україна*

ДИСКУРС ЩОДО ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ДЕЯКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ УЧЕННЯХ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Анотація. *Метою статті визначено теоретико-правовий аналіз ключових особливостей загальнофілософського та спеціальноправового розуміння і тлумачень проблем безпеки людини, суспільства та держави в деяких європейських політико-правових ученнях доби Середньовіччя, зокрема на підставі наукового дослідження поглядів представників соціально-філософської та політико-правової думки того періоду, на тлі поширених колективних уявлень про безпеку як стан суспільних відносин, умову людського (суспільного) життя та/або своєрідну соціальну цінність, а також об'єктів (сфер) цієї безпеки, суб'єктів і нормативних механізмів гарантування відповідного стану. Однією з найважливіших методологічних основ дослідження безпекового дискурсу взагалі й періоду Середньовіччя є проблема вірного співвіднесення теоретичного й емпіричного рівнів наукового пізнання, їх інтеграція з метою отримання нового узагальненого знання про предмет. Середньовічна цивілізація яскраво засвідчила, що, поруч із юридизацією, стан публічної безпеки має виразно позадержавний характер: його забезпечення лише частково покладалося на державу, але й та не в повній мірі виконувала свою безпекодавчу функцію, частково транслюючи її церкві, часом будучи просто не в змозі виконувати її. За умови інституційної слабкості державних інститутів, саме позадержавні чи швидше квазідержавні інститути, як-от Католицька Церква в Середньовічній Європі, переймаються проблематикою забезпечення публічної безпеки, створюючи більш глибокий рівень її гарантування. Така «трансляція» безпекодавчої функції до рук церкви засвідчує її універсальний, а не лише державний характер, та об'єктивність її реалізації в суспільстві навіть за умови інституційної чи й функціональної анемії державних інститутів, що чітко простежується на прикладах країн із тривалим пануванням феодальної роздробленості та фактичним паралічем інститутів центральної влади.*

Ключові слова: *Середньовіччя, безпека, публічна безпека, держава, монарх.*

Valerii V. Sokurenko

National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Kharkiv, Ukraine

Kharkiv National University of Internal Affairs,
Kharkiv Ukraine

Yuliia O. Zahumenna

Department of Theory and History of State and Law
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Kharkiv, Ukraine

DISCOURSE ON PUBLIC SECURITY IN SOME EUROPEAN POLITICAL AND LEGAL TEACHINGS OF THE MIDDLE AGES

Abstract. *The purpose of the article is to determine the theoretical and legal analysis of key features of general philosophical and special legal understanding and interpretation of human, social and state security problems in the history of political and legal doctrines of the Middle Ages, in particular on the basis of scientific research, against the background of widespread collective ideas about security as a state of public relations, the condition of human (social) life and / or a kind of social value, as well as objects (spheres) of this security, as well as subjects and regulatory mechanisms to ensure the state. One of the most important methodological foundations of the research focused on the security discourse in general and of the Middle Ages, in particular, is the problem of correct correlation of theoretical and empirical levels of scientific cognition, their integration in order to obtain new generalized knowledge about the subject matter. Medieval civilization clearly demonstrated that the state of public safety along with jurisprudence is non-state of nature: its provision was only partially entrusted to the state, but it did not fully perform its security function, partially transmitting it to the church, sometimes was just unable to perform it. Somehow or other, given the institutional weakness of state institutions, it is non-state or rather quasi-state institutions, such as the Catholic Church in Medieval Europe, that were concerned with the problems of ensuring public safety by creating a deeper level of its guaranteeing. Such a «transmission» of the security function to the church to some extent testifies to its universal, not just state nature, and the objectivity of its implementation in society even under institutional or functional anemia of state institutions, which could be clearly traced by the examples of countries with long-term domination of feudal fragmentation and the actual paralysis of central government institutions.*

Keywords: *Middle Ages, safety, public safety, state, monarch.*

ВСТУП

Реконструкція сутності й змісту національної безпеки та її правового виміру на різних етапах суспільно-правового розвитку, безперечно, є важливим і актуальним завданням правової, зокрема історико-правової, науки, оскільки дозволяє простежити не лише реальну динаміку, вектори й особливості руху політико-

правової думки, а й сфокусувати дослідницьку увагу на потенційних можливостях еволюції поглядів на безпекову складову існування людської цивілізації. Зрозуміло, що особливий «інтерес для дослідників представляють насамперед ті періоди історичного розвитку права, протягом яких відбувалося формування та становлення інститутів, котрі у перспективі виявилися визначальними, системоутворюючими, і, у кінцевому підсумку, зумовили існування дихотомії «Схід – Захід». Одним із таких періодів є Середньовіччя (або Середні віки)¹ [1, с. 287], впродовж якого були закладені підвалини феномена європейської правової традиції» [2, с. 98]. У контекст формування цієї традиції цілком вписується безпекова проблематика, яка є вагомим елементом зазначеної традиції, позначаючи її важливу віху та визначальний структурний компонент.

Виникнувши на світанку соціальної історії та будучи відображенням фундаментальної потреби людини в належних (прийнятних, зручних, сприятливих, а також безпечних) умовах існування, розвитку і відтворення людського роду [3, с. 37], проблема особистісної та публічної безпеки, безперечно, стала епіцентром ментального опанування, наукового дискурсу, державотворчих зусиль, а також соціонормативного (в тому числі правового) регулювання. Будучи тісно пов'язаною з найглибшими архетипами логічного і пралогічного мислення людини, вона супроводжувала розвиток політико-правової думки людства на різних етапах її розвитку. Тому цілком природно, що вона мала суттєві відмінності й експлікації на етапах свого розвитку.

Безумовно, не була винятком у цьому сенсі й середньовічна цивілізація, яка окреслила принципово інший, відмінний від античного погляд на проблему особистісної та публічної (соціальної, державної, міжнародної) безпеки, її підвалини, важелі і регулятори, інструменти гарантування, інституційні, аксіологічні та функціональні засади тощо, але разом із тим задала вектор подальшого інтелектуального поступу як загальноєвропейської, так і багато в чому світової політико-правової думки в осмисленні правового виміру національної безпеки, адже саме в цей період націотворчі процеси багато в чому перехрещувалися або навіть «накладалися» на державо- й безпекотворчі. Ця цивілізація продовжила раціоналістичну традицію осмислення публічної безпеки, започатковану античною політико-правовою думкою, та водночас, увібравши в себе близькосхідні (через християнство) елементи світогляду та світобачення, поєднала цю традицію із ірраціоналістичним (часом – містичним) трендом опанування проблематикою безпеки, привнесеним християнським віровченням, яке опинилося поза помітною політико-ідеологічною конкуренцією (якщо, звісно, не брати до уваги різноманіт-

¹ Термін «Середні віки» («Середньовіччя») започаткували християнські богослови, які були впевнені в тому, що живуть у часовому проміжку (в середні часи) між двома пришестями Христа. Однак у науці поняття «середньовіччя» утвердилося після того, як в епоху Ренесансу було проголошено повернення до античної культури. Вважається, що вперше цей термін використав у такому сенсі історик Флавіо Бьондо (1392–1463 рр.), який уважав початком середньовіччя занепад Західної Римської імперії, а кінцем – сучасну йому добу.

ні еретичні рухи, які мали свої ідеологічні особливості, більш чи менш відмінні від християнських догматів) мало не на тисячу років у Середньовічній Європі. З огляду на таке, проблематика публічної безпеки не могла не «вдягнутися» в шати християнської теологічної доктрини, послуговувалася її термінологією, спиралася на глибинні ментальні настанови середньовічної людини й суспільства. Оскільки ж, для доби Середньовіччя основним категоріальним змістом політико-правових доктрин виступають ідеї непохитності церковної влади, домінування монархічної форми правління, яка б спиралась на владу Церкви, поєднання та ефективне співвіснування звичаєвого, римського та канонічного права, які творять цілісну та домінуючу правову систему в загальноєвропейському масштабі, то, природно, що саме ці ідеї окреслювали предметне поле пошуку у безпекознавчому ракурсі, надавали йому своєрідного забарвлення.

Безпекова проблематика в середньовічній політико-правовій традиції мала засвідчити, з одного боку, певний континуїтет із попередніми інтелектуальними спробами характеризувати цей феномен, а, з іншого боку, – певну своєрідність методологічних, філософських та юридико-догматичних підходів до її опрацювання в тогочасних суспільних умовах. Така своєрідність зумовлена «вписаністю» середньовічного дискурсу безпекової проблематики в християнсько-правову традицію: він набуває виразного теологічного забарвлення і водночас остаточно утверджується саме як правовий дискурс. Такі традиції постають як правова категорія, феномен правової культури, елемент правової системи та складова спадкоємності права, яка фіксує узагальнений правовий досвід, правову пам'ять, правові знання та правові уявлення, що передаються від покоління до покоління як прийнятні способи організації суспільства, моделі формування правового устрою, порядку у праві, ієрархії цінностей у праві тощо. Тож на відміну від античної цивілізації, безпекова проблематика в межах середньовічної цивілізації суттєво юридизується й остаточно осмислюється в категоріях не лише політичної, але і правової науки. У цьому, на наш погляд, полягає абсолютна та невідпорна заслуга середньовічної інтелектуальної традиції та її ґрунтовний внесок в осмислення безпекової проблематики, зокрема питань протонаціональної безпеки, на засадах правової науки.

Водночас, у вітчизняній правовій науці питання публічної безпеки в історії політико-правової думки Середньовіччя перебувають на периферії дослідницької уваги, окреслюючи суттєву лакуну в пізнанні проблематики національної безпеки безпосередньо до формування модерних націй та в окресленні своєрідності осмислення цієї думкою ролі та місця правових регуляторів в утвердженні, легітимації й гарантуванні публічної безпеки [5, с. 106–120; 6, с. 66–75].

1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

На формування ключових методологічних засад дослідження безпекової проблематики в теоретико-правовому ракурсі мали істотний вплив фундаменталь-

ні наукові праці з загальної теорії права, філософії та історії політичних і правових учень, а саме В. Пилипчука, П. Богущького, І. Дороніна та ін. [6]. Але слід зазначити, що саме політико-правова думка Середньовіччя порівняно слабо опрацьована в межах як загальнотеоретичної юриспруденції України, так і історії політичних і правових учень. Серед дослідників, які останнім часом вивчали цю проблематику, можна назвати С. Бостана, О. Булдакову, О. Головка, С. Головатого, Ю. Гоцуляка, Л. Дунаєву, А. Крижанівського, С. Кудіна, І. Мусіловського, Д. Налуцишина, В. Омельчука, М. Отроша, П. Пилипишина, А. Погребенника, О. Туренка, О. Турчака, О. Фаста, А. Шевченка, Ю. Цуркан-Сайфулліну та ін. Однак у їх працях акценти на безпековій політико-правовій проблематиці є поодинокими, що засвідчує поверховість науково-правового дослідження питань гарантування безпеки людини, суспільства та держави доби Середньовіччя.

Утім, в осмисленні ролі та місця середньовічної політико-правової думки в опрацюванні безпекового дискурсу окреслюється кілька провідних підходів. Згідно з першим, який умовно можна назвати консервативним або «ігнорувальним» (негативним, заперечним), цій думці взагалі відмовляють у розробці відповідної проблематики, відносячи поняття національної безпеки (і відповідну інтелектуальну традицію) до витворів юридичної та політологічної літератури суто Нового часу [4, с. 18–25; 5, с. 15; 6, с. 68]. Інваріантом цього підходу є уявлення деяких учених, які обґрунтовують початок безпекового дискурсу в античній традиції, потім середньовічну думку вважають вільною від опрацювання цього дискурсу і знову повертають право на розробку безпекової проблематики аж політико-правовим ученням мислителів XVII–XVIII ст. [3, с. 98–101; 7, с. 392; 8, с. 1–21].

Відповідно до другого підходу наступний після античного період опрацювання безпекової проблематики пов'язується з добою, що охоплює XIII – XVIII ст., тобто лише Пізнє Середньовіччя [9, с. 40; 3, с. 99]. Вважається, що саме «цієї історичної доби більшість країн Західної Європи визнавали важливість і необхідність держави як інституту для розв'язання проблем безпеки шляхом досягнення добробуту суспільства і окремих громадян, намагаючись тим самим узяти під свій контроль створення належних умов для забезпечення безпеки, розглядаючи при цьому діяльність суспільства у розв'язанні цих проблем як другорядне питання. Під цим кутом зору в європейських країнах створюється безліч державних органів з метою забезпечення добробуту та безпеки як окремих громадян, так і самого суспільства, однак більшість із цих органів так і не вирішили поставлених перед ними завдань» [9, с. 40; 10].

Відмова середньовічній цивілізації в існуванні політико-правового дискурсу щодо безпекової проблематики є позаісторичним проявом спрощеного підходу до тлумачення взаємозв'язків між явищем і позначуваним ним поняттям, які не завжди є «лінійними». Так, дійсно, якщо звернутися до поняття безпеки, то воно на досить тривалий час зникає із середньовічних трактатів. Проте це зовсім не озна-

час, що з порядку денного зникає саме явище, позначуване цим поняттям. На наш погляд, його затьмарює проблематика спасіння (порятунку), як індивідуального, так і суспільного, себто колективного. В умовах теологічного забарвлення світогляду як пересічної людини, так і інтелектуальної верхівки суспільства саме проблематика спасіння (порятунку) засобами світського та релігійного характеру окреслює своєрідність безпекового дискурсу, його сутності і спрямованості.

Попри партикуляризм середньовічного феодального права, що являло собою «сукупність одночасно існуючих та функціонуючих регулятивних систем – права земського, міського, канонічного, університетського, торгового тощо» [2, с. 98], питання забезпечення безпеки пронизували всі його підсистеми. Так, у межах канонічного права сформувалося право притулку (його визнавали, за традицією, починаючи з навали Аларіха на Рим у 410 р. [11, с. 417–421]), що позначало можливість перебувати в безпеці під захистом церкви всім, хто перебував у межах церковних установ у разі збройних нападів. Воно ж підтримувалося авторитетом церкви, яка виступала «арбітром» у феодальних суперечках і надавала захист особам, які переховувалися від переслідування. Це право носило звичаєвий характер і не регулювалося ніякими правовими нормами [12, с. 31]. Водночас система середньовічного міського права стимулювала вкорінення в суспільну правосвідомість уявлення про суспільну безпеку як про спільну для всього соціуму базову цінність, що разом із категоріями миру та правопорядку становили своєрідний конститууючий стрижень, навколо якого формувалася єдність міської комуни [2, с. 99].

Отже, домінуючим, на наш погляд, слід вважати підхід до осмислення публічної безпеки у середньовічній політико-правовій думці все ж як до питання загальноносоціального характеру, спільної справи і спільного блага, не ігноруючи при цьому певних групових чи станово-класових елементів та особливостей у його забезпеченні.

Зважаючи на вищевикладене, метою статті є теоретико-правовий аналіз ключових особливостей загальнофілософського та спеціальноправового розуміння і тлумачень проблем безпеки людини, суспільства та держави в деяких європейських політико-правових ученнях доби Середньовіччя, зокрема на підставі наукового дослідження поглядів представників соціально-філософської та політико-правової думки того періоду, на тлі поширених колективних уявлень про безпеку як стан суспільних відносин, умову людського (суспільного) життя та/або своєрідну соціальну цінність, а також об'єктів (сфер) цієї безпеки, суб'єктів і нормативних механізмів гарантування відповідного стану.

2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічну основу дослідження становить система взаємопов'язаних концептуальних принципів, методологічних підходів та методів, які об'єктивно дозволяють відкрити ключові особливості загальнофілософського та спеціаль-

ноправового розуміння і тлумачень проблем безпеки людини, суспільства та держави в деяких європейських політико-правових ученнях доби Середньовіччя. Однією з найважливіших методологічних основ дослідження безпекового дискурсу взагалі й періоду Середньовіччя є проблема вірного співвіднесення теоретичного й емпіричного рівнів наукового пізнання, їх інтеграція з метою отримання нового узагальненого знання про предмет.

У статті під час аналізу політико-правових учень Середньовіччя, де підіймалися безпекові питання, застосовано комплекс філософських, загальнонаукових, спеціальнонаукових методів пізнання. Основою дослідження виступив діалектичний метод наукового пізнання, який дозволив репрезентувати виявити ключові особливості загальнофілософського та спеціально-правового розуміння й тлумачення проблем безпеки людини, суспільства та держави в деяких європейських політико-правових ученнях доби Середньовіччя. Це один із філософських методів, що заснований на діалектичних уявленнях про навколишній світ та застосовується для пізнання державно-правових явищ.

Зайве наголошувати на тому, що розгляд тематики публічної безпеки в деяких європейських політико-правових ученнях Середньовіччя є основою для розкриття онтологічних (сутнісних), феноменологічних (форм зовнішнього прояву), аксіологічних (ціннісних), структурних та функціональних, інституціональних та нормативно-правових аспектів, сторін досліджуваної проблематики в умовах сьогодення. Вагомою підставою для окремого методологічного зрізу пропонованого наукового дослідження є спроба вийти на рівень концептуального узагальнення феномену національної безпеки шляхом теоретико-правового осмислення й систематизації базових ознак, форм прояву, структур і функцій, властивих цьому суспільному явищу за сучасних умов.

Наступним є історико-матеріалістичний метод, що затвердився у XIX столітті, як один з найголовніших методів наукового пізнання. Фактично зазначений метод можна розглядати як історичний підхід із позицій діалектичного матеріалізму. Він вимагає конкретно-історичного підходу до правових категорій, норм і юридичної практики, оскільки їх історична обумовленість дозволяє краще зрозуміти останніх, джерела і перспективи розвитку не лише в рамках певного історичного періоду, а й в межах певної держави, з урахуванням національних традицій, політичної та правової культури. У даному дослідженні вказаний метод дозволив продемонструвати, що реконструкція сутності та змісту національної безпеки та її правового виміру на різних етапах суспільно-правового розвитку, безперечно, є важливим й актуальним завданням правової (зокрема, історико-правової) науки. Історія розвитку систем безпеки різних рівнів і ступенів складності являє собою процес розвитку засобів техніки, науки, персоналу, управління й особливості взаємозв'язку між ними. Такі фактори засвідчують те, що проблематика безпеки існує не лише як тип, рід чи вид, але як історична реальність, що поєднує в собі всі досягнення суспільного розвитку. Вся генеза формування системи безпеки

складається з певних етапів, а саме – виникнення, становлення, зрілість і перетворення. Більш того на кожному з цих етапів дану систему можна розглядати як автономну частину, яка постійно розвивається.

Системний підхід дав змогу показати, що цілісна й цілком оригінальна, з сучасного погляду, концепція публічної безпеки, вироблена була серйозною противоагою змінити реально існуючі суспільні відносини в межах центрованої довкола панування релігійно-правового світогляду моделі гарантування такої безпеки. У дослідженні публічної безпеки в деяких європейських політико-правових ученнях середньовіччя також було використано наступні загальнонаукові методи: логічний (аналіз, синтез, дедукція, індукція, абстраування, узаальнення), функціональний, за допомогою якого доведено, що ключовою політико-правовою підвалиною формування безпекової дискурсу в середньовічній європейській цивілізації була монопольна за своїм офіційним статусом християнська доктрина, яка пропонувала цілісне (інтегроване) та взаємозумовлене бачення права, держави, суспільства та їх зв'язків у встановленні, обґрунтуванні, легітимації та зміцненні засад безпечного існування соціуму, а також герменевтичний, аксіологічний, логіко-семантичний. Також використано спеціально-правові методи дослідження (історико-правовий компаративістський, формально-юридичний, нормативно-догматичний).

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

У добу Середньовіччя публічна безпека ще була звичною й усталеною категорією юриспруденції, а була, скоріше, лише однією з багатьох граней тогочасної соціальної картини світу, хоч і вельми важливою. Цим поняттям у сучасному його розумінні украй рідко користувалися та осмислювали його саме в сучасному контексті. На думку А. Крижанівського, характерною була термінологічна невизначеність цього поняття, воно постає як туманний, але привабливий образ належного способу життя, невіддільний від інших параметрів соціального буття, а саме морального стану та стану релігійності суспільства [1, с. 288].

Так, зокрема, поняття «безпека» зустрічається в листі єпископа Фюльберта Шартрського (бл. 980–1028 рр.) герцогуві Гільому Аквітанському (1020 р.), в якому міститься текст присяги васала, в якій безпека визначається обов'язком васала сеньйору: «Безпека – це значить не видавати його [сеньйора – *Авт.*] таємниць та не шкодити безпеці його укріплень» [13]. Загалом, Фюльберт запозичує ідеї Цицерона для розгорнутого тлумачення безпеки як стану убезпечення сеньйора від будь-яких загроз. Так, до елементів такої безпеки мислитель відносить шість складових: особисту недоторканність сеньйора; недоторканність його приватного життя; наявність сил і засобів для захисту (замок, замкова зала тощо); право сеньйоріального суду; володіння сеньйора; задумані сеньйором заходи (плани, наміри тощо). Вірність васала сеньйору є запорукою безпеки останнього або «клятвеним зобов'язанням забезпечувати безпеку» [14, с. 105]. Характерно, що

поняття безпеки, крім негативних елементів (невтручання в особисте та соціальне життя, дотримання особистого і соціального імунітету сеньйора), включало в себе і позитивні аспекти, а саме не тільки утримання від заподіяння шкоди, але і вчинення добрих справ на користь сеньйора: підтримка сеньйора порадою та зброєю, щоправда, за умови взаємної відплати з боку останнього. Тому основа безпеки в цих стосунках – обопільна вірність своєму слову, клятві, порушення якої тягне покарання, що накладається згідно з божественним правом [14, с. 105].

Згодом поняття «безпека» з'являється у словнику (1190 р.) англійського вченого та філософа Роберта Гроссетеста (1175–1253 рр.), який тлумачив його як «спокійний стан духу людини, яка вважає себе захищеною від будь-якої небезпеки» [15, с. 11]. На відміну від нього, абат Руперт Дойцький вказує, що «безпека суть деяке укріплення» [16, с. 183], тобто ототожнює безпеку не зі станом суспільних відносин, а з певною обмеженою й захищеною локацією перебування людини. А от ченець Гуго Фольєтський вдається для пояснення стану безпеки до порівняння і міцними укріпленнями, що захищають тих, хто перебуває всередині: «Містяни старанно вибудовують укріплення своїх міст, щоб таким чином відбити напад ворогів, розподіляють сторожу, вставляють залізні засови у ворота, ворота свої зміцнюють сторожею». Натомість ченці зводять монастирі, які є укріпленнями Господа. Для церкви захист – це Священне Писання, яким вона захищається від духовних ворогів, а охоронці – це вчителі Писань, покликані охороняти божественний закон та захищати істину віри [16, с. 151–152]. Образ досконалої безпеки в середньовічній екзегетиці – це потойбічний (вишній) Єрусалим, «оточений нездоланною стіною досконалої безпеки» [16, с. 227].

Як видно, у тлумаченні безпеки ясно виокремлюються суто світський і суто духовний контексти (в останньому присутня метафоричність, образність). Однак в обох контекстах спостерігається акцентування на особистісному вимірі безпеки та явне ігнорування публічного характеру цього явища (як вважають деякі історики, в ранньому Середньовіччі сфера публічності якщо й не зникає зовсім, то суттєво стискається, немов «шагренева шкіра») [17, с. 25]. Загалом, на думку сучасних дослідників, «для середньовічної філософії характерне тлумачення соціальної безпеки як невід'ємного атрибуту божественного провидіння, як функції віри. У зв'язку з цим кардинально помінялося уявлення про принцип безпеки: античний принцип самозбереження особистості і держави трансформувалася у принцип порятунку душі. Це зумовило фаталізм людей. Подібне тлумачення безпеки відворотно вело до певної втрати її соціальної спрямованості» [18, с. 279].

У цілому погоджуючись із висновком учених про акцентування в понятті безпеки на особистісному її характері, із тісною прив'язкою до питання спасіння душі кожного вірянину, хотілося б наголосити на тому, що християнська політико-правова концепція, як нам убачається, все ж не виключала публічно-правової інтерпретації безпеки, адже «що небезпечно одному, того ж слід уникати і багатьом всюди» (Ратхер Веронський) [19], проте підходила до неї з дещо відмінним тер-

мінологічним апаратом, що суттєво урізноманітнювало артикульовані тогочасною політико-правовою думкою «образи» публічної безпеки.

Якщо виходити саме з публічно-правової інтерпретації безпеки в розрізі середньовічного політико-правового дискурсу, то тут, напевно, ближчим за всі терміни до сучасного розуміння безпеки є широко вживаний у добу Середньовіччя термін «мир». Правовий зміст цього терміна полягав у стані безпеки, спокою, незастосування зброї та насильства. Загальний мир – це не просто стан, протилежний війні, але і стан права, справедливості й законності [20, с. 1153–1167]. Характерними є біблійні заклики: «Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться» (Мф. 5, 9); «Любіть правду і мир!» (Зах. 8, 19); «Майте мир між собою» (Мр. 9, 50); «Будьте в мирі між собою» (1 Сол. 5, 13); «Ухиляйся від усього злого і роби добро, будь мирний і пильний того» (Пс. 33, 15); «Тримайся правди, віри, любові, миру з тими, хто Господа кличе від чистого серця» (2 Тим. 2, 22), «Зі своїм супротивником швидко мирися, доки з ним на дорозі ще ти» (Мф. 5, 25); «Коли можливо, якщо це залежить від вас, – живіть у мирі з усіма людьми!» (Рим. 12, 18); «Старайтесь мати мир з усіма» (Євр. 12, 14). Вони були широко відомі й застосовані в багатьох середньовічних трактатах, аналах і релігійних творах, які так чи інакше зачіпали безпекову тематику.

На думку американського дослідника Д. Єнсича, мир і безпека розглядаються як окремі, але взаємодоповнювальні частини політичного дискурсу вже у посланнях апостола Павла (I ст. н.е.) [21, с. 37–42]. Пізніше родоначальник середньовічної інтелектуальної традиції Св. Августин розглядав мир як «первинну, індивідуальну й колективну передумову виконання ключового заповіді Ісуса любити Бога і ближнього, що передбачає багатощабельну *concordia* людини з усім світом. Завдяки індивідуальному здобутку миру на всіх рівнях соціально-політичного буття *pax aeterna*¹ й *pax sempiterna*² максимально наближує людство до сумісності з Божою волею, зі своїм внутрішнім «Я». Справа поширення миру стала індивідуально-колективним обов'язком *Respublica Christiana*» [22, с. 170].

Незабаром в основу поняття не лише внутрішньосуспільної, але і міжнародної безпеки в Європі були покладені ідеї припинення міжусобних війн, вирішення виникаючих конфліктів і спорів без застосування сили, встановлення і збереження тривкого миру [23, с. 38]. Тож мир і порозуміння сприймалися повсякденною свідомістю як незаперечні соціальні цінності [24, с. 17], як запорука нормального функціонування будь-якого людського колективу [24, с. 19].

Ціннісно-телеологічне розуміння безпеки людини і суспільства виявлялось у тому, що така безпека однозначно сприймалась як мета й благо. Безумовна і ключова запорука публічної безпеки – це мир. Так, франкський мислитель Алкуїн наголошував на потребі збереження і внутрішнього, і зовнішнього миру: «Мир же, який у нас є, поєднує братську згоду із любов'ю до ближнього. Мир

¹ Вічний мир (лат.).

² Довготривалий мир (лат.).

є спокій народу, слава предстоятеля [Церкви], веселість вітчизни і жах ворогів – видимих чи невидимих. Усіма силами слід зберігати мир» [25, с. 175]. За словами видатного італійського мислителя Данте Аліг'єрі (1265–1321 рр.), «загальний мир є найкраще, що створене для нашого блаженства. От чому те, що звучало пастирям зверху, було [побажання. – Авт.] не багатства, не задоволення, не почесні, не довголіття, не здоров'я, не сили, не краси, але миру... От чому з вуст Спасителя роду людського прозвучало рятівне привітання: «Мир вам»» [20, с. 28]. На думку німецького мислителя-гуманіста Еразма Роттердамського (1466–1536 рр.), мир – це джерело, примножувач і захисник усього найкращого, що існує на землі [26, с. 40], тому безпека і процвітання народу можливі за умови встановлення, збереження та забезпечення миру і злагоди [26, с. 61].

Християнська свідомість в умовах Середньовіччя була щільно юридизованою [27, с. 133], а тому категорія безпеки незабаром стала осмислюватися саме у категоріях права. При цьому, нагадаємо, саме християнське світорозуміння перетворювало вироблення права та його застосування на священну функцію [28, с. 485; 29, с. 288], яка була пов'язана із традицією та божественним правопорядком [29, с. 288]. Відповідно, в середньовічній Європі на рівні юридичних норм і релігійних правил були вироблені й поступово поширювалися «поняття земського миру, міського миру, королівського миру, причому король міг виступити ініціатором і джерелом як земського, так і міського миру. Символом міського миру, що дарував правитель країни, була королівська рукавичка, яку вішали на хресті, поставленому на ринковій площі. Своє розуміння миру являла світу католицька церква. Вона оголошувала «Божий мир» (*pax Dei*), встановлювала замирені місця (церкви, цвинтарі тощо), замирені дні («від заходу сонця в середу до сходу сонця в понеділок»), визначала осіб, що перебувають під захистом «миру» (священники, ченці, жінки, палігристи тощо)» [1, с. 291].

У зовнішніх зносинах розроблялися проекти вічного миру (французький юрист П'єр Дюбуа, чеський король Іржі Подебрад, італійський мислитель і поет Данте Аліг'єрі, римський папа Пій II (Еннеа Сільвіо Пікколоміні) та ін.) між державами, які мали гарантувати публічну безпеку на вищому соціальному рівні – загальноєвропейському (регіональному) [30, с. 420].

Таке тлумачення в середньовічній свідомості категорії безпеки мало зовнішньополітичний аспект (вимір), який, однак, доповнювався внутрішньополітичним. Так, у внутрішньому аспекті безпека постає як такий спосіб улаштування природи, Всесвіту і суспільства, де кожен щабель займає раз і назавжди визначене та відведене Богом місце. Продовженням цієї ідеї була ідея ієрархічного улаштування суспільства, яка передбачала, «що кожен член суспільства виконує належні йому обов'язки і не намагається їх змінити». Тому важливою умовою безпеки всередині суспільства були союз, згода та мир як між станами, так і всередині одного й того самого стану. При цьому особливо важливе значення приписувалось єдності знаті: «Нема більшого щастя для королівства, ніж союз та згода можно-

владців» [31, с. 402]. За Жераром Камбрейським, прагнути миру означало бажати порядку, блага, підкорятися божественній волі [32, с. 71]. Отже, уявлення про безпеку суспільства, із внутрішньополітичного погляду, базувалися на ідеї законності та боговстановленості державної влади. Ідея законслухняності (беззастережного підпорядкування владі) є неодмінною умовою збереження соціуму в політико-правових ученнях доби Середньовіччя. При цьому, з точки зору української дослідниці Ю. Цуркан-Сайфуліної, «законслухняність ... не обов'язково пов'язана саме з правом в його природному чи божественному розумінні, вона може бути так само і проявом покірності перед владою, і така її амбівалентність є важливою характерною рисою середньовічного філософствування про зв'язок права і влади» [33, с. 116].

Отже, основними передумовами формування середньовічної політико-правової традиції осмислення безпекової проблематики загалом у Європі були:

– економічні (натуралізація господарства, особливо в період раннього та високого Середньовіччя, перетворила суб'єктів економічної активності на повністю автономні анклавні виживання яких суттєво залежало від сприятливої демографічної, економічної, екологічної кон'юнктури; слабкий економічний розвиток уможлилювався не стільки економічними, скільки соціальними, зокрема доброчинністю, та політичними, зокрема забезпеченням елементарної громадської безпеки та правопорядку в межах згаданих анклавів, чинниками);

– політичні (держава перестає бути єдиним гарантом безпеки соціуму та людини; політична роздробленість країн ставить на порядок денний спроможність держави виконувати елементарні публічні функції із забезпечення безпеки та інтеграції суспільства, що чітко унаочнюється й перевіряється під час вторгнень норманів, угорців, арабів, слов'ян, монголо-татар, турок-османів та ін.; безпека суспільства стає інваріантом його єдності; запорука безпеки вбачається в забезпеченні єдності країни, в подоланні відцентрових тенденцій і здатності центральної влади «зшивати» країну всупереч прагненням адептів і провідників феодальної анархії; централізація світської влади має прообраз у централізації трансцендентної влади Єдиного Бога та своє земне втілення в централізації церковного устрою, зокрема в католицизмі, який в умовах роздроблених держав являє собою чи не єдину міцну централізаторську політичну потугу);

– ідеологічні (ідеологічна монополія християнського віровчення з остаточною диференціацією його інваріантів із середини XI ст. на Заході – католицтво, на Сході – православ'я; офіційна політико-правова доктрина всіх середньовічних країн єдина – християнська; універсальність доктрини робить всезагальною проголошувану нею систему цінностей (постулатів, ідеалів), серед яких категорія безпеки означає добровільне як підкорення (підпорядкування, відкритість, любов) Вищому Авторитетові – Богу, який гарантує в обмін на це людині безпеку і добробут, передусім у трансцендентному вимірі, так і богослухняність і законслухняність як запоруки спасіння людини як у цьому, так і в потойбічному світах).

Важливо, що укорінення категорій публічної й особистої безпеки в ментальності середньовічної людини відбувалося в умовах безроздільного панування в добу Середньовіччя релігійного християнського світогляду в умах і серцях як інтелектуальної еліти, так і «німотної більшості», з такими його рисами, як універсалізм, провіденціалізм, апокаліптичність і періодизованість [29, с. 252]. Причому цей світогляд знаходився в жорсткій опозиції реаліям навколишнього світу, проповідуючи мир і незастосування сили. І дійсно, на той час християнські релігія та церква посідали унікальне за значенням місце в житті суспільства, продукуючи, легітимуючи та поширюючи ключові (панівні) цінності, серед яких вагоме місце посідала публічна безпека, що розглядалась як атрибут певної соціальності. «Будучи по суті аксіологічно-світоглядною формою пізнання світу, релігія, з одного боку, виступає як визначальний фактор при формуванні внутрішньої системи етичних оцінок, мотивацій та метафізичного світогляду віруючої людини, з іншого боку, вона в абсолютній більшості випадків є інституційно вираженим видом колективної свідомості, покликаним задовольняти релігійні потреби та впливати на суспільні процеси. Церква усвідомлює себе як особливу трансцендентно-іманентну дійсність щодо навколишнього світу, яка, однак, не розглядається як однорідне з державою утворення» [34, с. 1].

Апелюючи до гранично небезпечних умов існування людини в середньовічному соціумі, держава та церква на той час виступили в іпостасі ключових і взаємопов'язаних (славнозвісна теза про союз «трону та вівтаря») суб'єктів гарантування безпеки всім і кожному за рахунок свого сакрального наближення до вищого авторитету і джерела всякої безпеки – Бога: Церква як безпосередня наступниця Ісуса Христа на землі, а держава як людська інституція, пов'язана з церквою і сакральними зв'язками («немає влади не від Бога»). Тож держава і церква йшли пліч-о-пліч у формуванні такої правосвідомості середньовічної людини, яка була б зорієнтована на пошук безпеки саме в системі державно-церковного континууму, який до того ж сприймався середньовічною людиною як дещо єдине, без диференціації на державне та церковне, адже «діяли вони в реальності, іменованій *Christianitas*, яку ми можемо називати «Християнський світ»» [35, с. 218].

Отже, центральне місце у світогляді кожної людини «серединного тисячоліття» відводилося Богу, Який створив усе суще, тому кожен крок людини сприймався з позицій Божественного промислу. Як підкреслює сучасний український дослідник В. Налуцишин, «з позицій християнської філософії розроблялася концепція Бога як вищого блага та переоцінювалися всі попередні цінності. Старий Заповіт доповнився Новим, у морально-ціннісному значенні багато в чому протилежним. Бог поставав як регулятивний принцип середньовічного світу, як кінцева ціль та цінність мислення через панування релігійної свідомості над всіма іншими сферами. В Бозі втілювалась вища досконалість та благо, він втілював триєдність Істини, Добра та Краси» [36, с. 70]. Відповідно, офіційна концепція

безпеки не могла не бути християнською та геоцентричною, тобто зорієнтованою на утвердження Бога як єдиного центру всієї світобудови, де «ніщо не відбувається без Його волі» [37, с. 274], безумовного й універсального джерела всякого блага, а отже, безпеки як соціальної цінності.

Християнство, яке було панівним світоглядом у середньовічній Західній Європі, протягом багатьох століть виробило ті цінності й орієнтири, в координатах яких і варто розглядати категорію публічної безпеки. Вона формувалася та розвивалася, поступово розгортаючись у складно організований безпековий політико-правовий дискурс, у межах теологічного світогляду, станових обмежень і локалізованої в межах громади (комуни, манора, монастиря) свідомості.

Таким чином, для християн найвища інстанція безпеки – Бог. Саме він береже кожного вірянина, відміряючи за його заслугами: «А чи ж Бог в оборону не візьме обраних Своїх, що голосять до Нього день і ніч, хоч і баряться Він щодо них? Кажу вам, що Він їм незабаром подасть оборону!» [Лк. 18, 7–8]. Проте і людина має безпосередній стосунок до власної безпеки: стаючи на шлях гріховного, неправедного життя, вона позбавляється Божої допомоги і прирікає себе не лише на небезпеки в цьому світі, але і на вічну небезпеку – покарання у світі потойбічному («муку вічну»). У своїй безпеці людина може бути певна, якщо, по-перше, вона говорить правду, нічого не приховуючи; по-друге, якщо вона власною працею заробляє собі на життя і нікому нічого не є винною; по-третє, якщо вона любить і зберігає цей світ як витвір Бога та не руйнує його, а лише добудовує, вдосконалює наявні елементи світобудови. Відповідно, недосконалість світу не є приводом для його руйнування, як стверджує християнська доктрина.

Вона ж чи не вперше порушує питання про справжні та ілюзорні загрози людині: саме ілюзорні загрози призводять до пошуку неефективних механізмів безпеки. Справжні ж загрози криються в порушенні Божих заповідей, у гріховності людського життя. Натомість страх перед Богом, що відкриває шлях до благочестивого і праведного способу життя, є запорукою безпеки та подолання страху перед жахіттями як природи, так і соціального світу. Утім, така позиція зовсім не означає, що соціальні та природні катаклізми не є загрозами людському існуванню та публічній безпеці, що було б запереченням очевидного. Справа в тому, що стосовно них людина сама здатна виробити адекватні способи захисту: «Небезпеки земного світу можуть виглядати ілюзорними, якщо людина буде розраховувати не на те, на що слід було б розраховувати: розраховувати на безпеку від того, що сама людина охороняє та захищає, – охороняти богів, які у свою чергу охороняють людей (ідопоклонництво), охороняти суверена, який сам, у свою чергу, є засобом захисту тих, хто його охороняє (ілюзія колективної безпеки); приховувати те, що тобі належить по праву, – приховувати істину, свою історію (ім'я), свою думку, своє багатство (ілюзія індивідуальної безпеки)» [38, с. 122]. Відповідно, заслуга християнського віровчення полягає, крім постановки проблеми публічної безпеки в духовному сенсі, ще й у розрізненні реальних та

уявних (ілюзорних) загроз (небезпеки), а також у висвітленні оптимальних механізмів протидії таким загрозам. Якісь із них підлягають власне людським зусиллям протидії, тоді як інші можуть бути нейтралізовані лише за допомогою вищої інстанції, здатної гарантувати публічну й особисту безпеку, – Бога.

Не вдаючись до ретельного подальшого аналізу окремих аспектів християнського віровчення у сфері безпекової проблематики, що вочевидь потребувало значно більшої наукової уваги, ми все ж не можемо не констатувати наявності певних суперечностей у цій зовні цілісній і послідовній доктрині. Адже, зіштовхуючись із перипетіями суспільно-політичних реалій, вона так чи інакше мусила зупинитися й перед багатьма суперечливими тенденціями та реаліями тогочасної доби, переконливо узгодити які з постулатами свого вчення так і не спромоглася. Так, упродовж усієї доби Середньовіччя у християнській доктрині розгортається і по-різному осмислюється ціла низка суперечностей, що має прямий стосунок до безпекової тематики: між благістю Бога й існуванням зла в цьому світі (тож і безпека постає у християнській теодицеї як дещо обіцяне, проте емпірично відсутнє); між необхідністю виконання заповідей Божих (закону як упевненості в безпеці) та радикальною відсутністю гарантій безпеки (приклад багатостраждального Йова засвідчує ймовірність відсутності таких гарантій); між самим християнським пастирством як практикою безпеки та можливими альтернативами, які є негативними, виникаючими в період криз відкатами назад, повернення до різноманітних гонінь і жертвоприношень [39, с. 614].

У добу Середньовіччя категорія безпеки не могла не розглядатися в межах виключно християнської теології: безпека як вияв волі Бога, як відповідь на додержання людиною Божих заповідей. Як зауважував відомий російський культуролог і філософ Л. Карсавін, механізми створення безпечного існування взаємопов'язані з підготовкою себе та своїх близьких до життя в іншому світі через хрещення, праведність, абсолютну гармонію з волею Бога, підкорення особистісної волі принципам божественного порядку. Віра, покірність, надія на спасіння, служіння Богу та ближнім, любов – основні християнські чесноти, що забезпечують людині безпечне існування [40, с. 156–160].

Утім, безпечне існування не було в річищі середньовічної політико-правової думки самоціллю, а лише проявом Божої допомоги і благодаті. Себто, покладаючись на свої сили, людина розглядалась як така, що без такої допомоги є неспроможною забезпечити собі безпеку. Та й сама земна безпека як елемент земного, нестабільного й тимчасового існування людини вважалася похідною категорією від належного та вічного існування людини в потойбічному світі, підготовкою до якого, власне, було її земне життя. Тобто утворювалася своєрідна дихотомія земна безпека / потойбічне життя. Перед цінністю потойбічного життя як абсолютною цінністю безпека людини помітно поступалася, здавалася тимчасовою та хиткою. Безпека по цей бік життя вважалася екстраполяцією вічного життя по той бік людського існування, а отже, ідеалом, недосяжним з причин принципової та не-

відвортної зіпсутості людської природи, неспроможної впоратися із власною гріховністю й недосконалістю без допомоги Бога.

Таким чином, у добу Середньовіччя публічна безпека розглядалася крізь призму християнської релігійно-правової свідомості як елемент належного поцейбічного життя, влаштованого за зразком божественного (потойбічного) світу. Тому цінність земної безпеки людини та суспільства була відносною і такою, що суттєво поступалася в ціннісній шкалі цінностям потойбічного світу, обстоюваним релігійною доктриною християнської церкви. Тим самим християнська доктрина вписала публічну безпеку в розряд суспільних цінностей, надавши їй нового, духовного звучання й виміру, «орієнтуючись на трансцендентний, божественний світ на засадах християнства» [36, с. 74].

Найголовніше, що публічна безпека сприймалася поцейбічною, земною цінністю і водночас відображенням небесного порядку (устрою), еманациєю волі Бога, поза якою її встановлення і підтримання було неможливим. Природно, що, належачи одночасно до світу соціального (світського) і світу трансцендентного (церковного), публічна безпека стала розглядатися у християнських політико-правових ученнях Середньовіччя як сфера перетинання зусиль світської та церковної влад, а механіка гарантування такої безпеки осмислювалася як сфера компетенції цих влад, що мають діяти відповідно до християнських політико-правових та аксіологічних постулатів.

ВИСНОВКИ

На відміну від античного – плюралістичного – бачення безпекової проблематики, ключовою політико-правовою підвалиною формування безпекової дискурсу в середньовічній європейській цивілізації була монопольна за своїм офіційним статусом християнська доктрина, яка пропонувала цілісне (інтегроване) та взаємозумовлене бачення права, держави, суспільства та їх зв'язків у встановленні, обґрунтуванні, легітимації та зміцненні засад безпечного існування соціуму. Вона упродовж мало не тисячоліття відіграла роль міцних ідеологічних «скріпів», що з'єднували розпорошені держави середньовічної Європи та гарантувала ідеологічну базу їхньої безпеки як усередині країн, так і за її межами.

Цілісна та цілком оригінальна, із сучасного погляду, концепція публічної безпеки, вироблена на основі теолого-релігійних уявлень та монархічної доктрини державної влади, ґрунтувалася на сакральності останньої та ідеях союзу між світською і релігійною владами, між королем і церквою («союз трону та вівтаря»), а отже, була серйозною протиположністю змінити реально існуючі суспільні відносини в межах центрованої довкола панування релігійно-правового світогляду моделі гарантування такої безпеки.

Ця концепція мала внутрішньо- та зовнішньополітичний виміри, охоплювала своїм дискурсом взаємовідносини між різними суб'єктами політико-правових відносин, структурувала ці відносини довкола провідних центрів влади, якими

у середньовічній Європі були монархічні, феодалні (великі територіальні магнати) та церковні (папство, єпископат) структури, а також сприяла інтегруванню середньовічних суспільств, особливо на етапах розпаду та занепаду інститутів центральної державної влади.

Зазначена концепція багато в чому була побудована на синтезі пізньоантичної політико-правової спадщини (уявлення про загальне благо, справедливість, мир тощо) із духовними засадами християнського віровчення (мир, злагода, порядок, ідеї боговстановленості влади, законслухняності тощо).

Середньовічна політико-правова традиція по-новому підійшла до осмислення проблематики структурування об'єктів безпеки на безпеку індивіда, суспільства та держави. У цю добу таке структурування поступово втрачає значення в умовах групового нівелювання особистісного начала та соціального, правового, культурно-духовного й ментального підпорядкування одиниці колективу (комуні, громаді, гільдії тощо). Водночас, за умов плюралізації суверенітету, втрати інтегруючого значення центральною владою не існувало й чітких демаркаційних меж між державною та суспільною безпекою, сфери яких уже досить чітко розрізнялися й артикулювалися провідними мислителями античності.

Утім, систематика об'єктів безпеки розширюється за рахунок включення до них нових соціальних утворень – комун, гільдій, братств, міст, що набувають відносно самостійного значення та окремого правового регламентування в умовах партикулярної правової системи феодалного суспільства. Фактично, на ментальному рівні публічна безпека протягом Середньовіччя розглядалася саме фрагментовано, локалізовано та ізольовано – не як безпека суспільства чи держави в цілому, а здебільшого як безпека в рамках конкретної сільської громади чи міської комуні.

Будучи цивілізацією військово-релігійного типу, Середньовіччя на перший план цілком обґрунтовано висунуло такі сфери публічної безпеки, як воєнна безпека (це була цивілізація, упродовж існування якої відбулося чи не найбільша кількість воєн, які набували як зовнішнього (міждержавного), так і внутрішнього (міжусобиці) характеру) та релігійна безпека, що позначала захищеність церкви, її інституцій та духовенства як окремішньої соціо професійної групи від будь-яких загроз (передусім, від внутрішньоцерковних чвар і розколів, різноманітних єретичних рухів, а так само – й від загроз зовнішнього характеру – поширення іновірних культів, насамперед, ісламу, що так само претендував на універсальність у межах усієї Ойкумени, починаючи з VII ст.).

У троїстій функціональній характеристиці середньовічного суспільства виокремлюється прошарок (окрема соціо професійна група, стан), який спеціалізується на безпековій функції – воїнство (лицарство, світська аристократія). Відтак, із завершенням її формування (до XI-XII ст.) остаточно утверджується новий безпековий пріоритет – воєнна безпека. Зазначене обумовлює значну спеціалізацію функції підтримання безпеки в суспільстві, не відділяючи її від забезпечення безпеки держави в цілому.

Основою ж особистої безпеки, яка є найменш гарантованою, зокрема для соціальних «низів», стає підпорядкування особи влади церкви, її повне самозречення та надія на милість Божу. Саме милість Бога, Його допомога стають запорукою безпеки людини як у цьому, так і в потойбічному світі.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Середньовічна цивілізація яскраво засвідчила, що, поруч із юридизацією, стан публічної безпеки має виразно позадержавний характер: його забезпечення лише частково покладалося на державу, але й та не в повній мірі виконувала свою безпекодавчу функцію, частково транслюючи її церкві, часом будучи просто не в змозі виконувати її. Так чи інакше, за умови інституційної слабкості державних інститутів, саме позадержавні чи швидше квазідержавні інститути, як-от Католицька Церква в Середньовічній Європі, переймаються проблематикою забезпечення публічної безпеки, створюючи більш глибокий рівень її гарантування. Певною мірою, така «трансляція» безпекодавчої функції до рук церкви (попри тимчасовий характер цієї трансляції) засвідчує її універсальний, а не лише державний характер, та об'єктивність її реалізації в суспільстві навіть за умови інституційної чи й функціональної анемії державних інститутів, що чітко простежується на прикладах країн із тривалим пануванням феодалної роздробленості та фактичним паралічем інститутів центральної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Крижанівський А. Ф. Правопорядок у контексті середньовічного праворозуміння. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 287–295.
- [2] Ковальова С. Середньовічне міське право як складова європейського феодалного права // *История античного мира и средневековья в университетах Украины. К 40-летию кафедры истории древнего мира и средних веков ХНУ имени В. Н. Каразина : тезисы докладов Междунар. науч. конф. (г. Харьков, 25–26 октября 2018 г.)*. Харьков : ООО «НТМТ», 2018. С. 98–101.
- [3] Загуменна Ю. О. Концептуалізація феномену національної безпеки в теоретико-правовій науці: особливості сучасної методології. *Форум права*. 2021. №1. С. 37–55. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4486522>.
- [4] Моздаков А. Ю. Понятие безопасности в классической и современной философии. *Вопросы философии*. 2008. №4. С. 18–25.
- [5] Богуцький П. Методологічні засади пізнання права національної безпеки України. *Вісник Національної академії правових наук України*. №29(3). С. 106–120.
- [6] Пилипчук В. Г., Богуцький П. П., Доронін І. М. Теоретичні основи розвитку права національної безпеки. *Вісник Національної академії правових наук України*. №28(2). С. 66–75.
- [7] Wu C. Ch.-H. Understanding the structures and contents of national interests: An analysis of structural equation modeling. *The Korean Journal of International Studies*. 2017. №15(3). P. 391–420.
- [8] Lazarus L. The right to security. In *The philosophical foundations of human rights* (pp. 1–21). Oxford : Oxford University Press. 2014. P. 1–21.

- [9] Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / за наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
- [10] Middle East Law and Governance. An Interdisciplinary Journal. Editor: Janine A. Clark. URL: <https://brill.com/view/journals/melg/melg-overview.xml>
- [11] Morris C. Jacques Le Goff and the Medieval Imagination. *Medieval Civilisation, 400–1500* by J. Le Goff, Julia Barrow; *The Medieval Imagination* by J. Le Goff, Arthur Goldhammer. *History* Vol. 75, № 245 (October 1990), pp. 417–421.
- [12] Сорока І. О. Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право». Одеса, 2021. 219 с.
- [13] Из Анжуйских хроник XI в. *Средневековая Европа глазами современников и историков: книга для чтения в пяти частях* / отв. ред. А. Л. Ястребицкая. Москва : Ин-терпракс, 1995. Ч. 2. Европейский мир X – XV. URL: http://adhdportal.com/book_3131_chapter_18_Iz_Anzhujsskikh_khronik_XI_v.html.
- [14] Duby G. *France in the Middle Ages 987–1460: From Hugh Capet to Joan of Arc* Reprint Edition / trans. by J. Vale. Oxford, UK; Cambridge, USA : B. Blackwell, 1991, xv, 331 p.
- [15] Wang J., Liu S. Ordering Power under the Party: A Relational Approach to Law and Politics in Chin. *Asian Journal of Law and Society*. 2019. № 6(1). P. 1–18.
- [16] Редькова І. С. Образ города в западноевропейской экзегетике XII века : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.03. Москва, 2014. 326 с.
- [17] Васильєва Л. А. Публічність як затребувана правова матриця громадянського суспільства. *Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 27 трав. 2020 р.). Кропивницький, 2019. 472 с.
- [18] Балахонская Л. В., Балахонский В. В. Безопасность общества: историко-философские и теоретические аспекты осмысления. *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*. 2012. № 1(53). С. 278–285.
- [19] Joseph Carroll, Dan P. McAdams, Edward O. Agonistic Structure in Canonical British Novels of the Nineteenth Century. *Darwin's Bridge: Uniting the Humanities and Sciences*, 2016. DOI:10.1093/acprof:oso/9780190231217.003.0012
- [20] Lepsius O. Hans Kelsen on Dante Alighieri's Political Philosophy. *European Journal of International Law*. 2016. Vol. 27, Is. 4. P. 1153–1167. <https://doi.org/10.1093/ejil/chw060>
- [21] Yencich D. M. Peace, Security, and Labor Pains in 1 Thessalonians 5.3. *Leaven*. 2015. Vol. 23, Iss. 1, Article 8. Pp. 37–42. URL: <https://digitalcommons.pepperdine.edu/leaven/vol23/iss1/8>.
- [22] Туренко О. С. Пошуки смислів сумісності індивідуального й колективного: соціально-філософський досвід Середньовіччя : дис. ... д-ра філос. Наук : 09.00.03. Київ, 2016. 385 с.
- [23] Бруз В. В. Эволюция концепций европейской безопасности в средние века. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки*. 2014. № 3. С. 37–44.
- [24] Ковальова С. Правова охорона суспільного порядку та громадської безпеки в середньовічних європейських містах (XI–XVI ст.) як чинник формування правосвідомості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 1, т. 1. С. 16–19.
- [25] Ненарокова М. Р. Средневековый путь к идеальному мироустройству (писатели эпохи Каролингов о государстве и власти). *Соловьевские исследования*. 2015. Вып. 3(47). С. 170–186.

- [26] Роттердамский Э. Жалоба мира. *Трактаты о вечном мире*. Москва : Соцэкгиз, 1963. 278 с.
- [27] Гуревич А. Категории средневековой культуры. *Избранные труды: в 2 т.* / Москва; Санкт-Петербург : Университетская книга, 1999. Т. 2: Средневековый мир. С. 133–143.
- [28] Вестготская правда (Книга приговоров). Латинский текст: перевод, исследование. Москва : Рус. фонд содействия образованию и науке, 2012. 944 с.
- [29] Калинина Е. Ю. Становление государственно-правовой системы средневековой Испании: цивилизационный подход : дис. д-ра юрид. Наук : 12.00.01. Санкт-Петербург, 2021. 398 с.
- [30] Корецкий В. М. Проект Иржи Подебрада об организации мира и современность // Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.; упоряд.: В. Н. Денисов, К. О. Савчук; відп. ред. В. Н. Денисов. Київ : Юрид. книга, 2004. Т. 8: Міжнародне право. 568 с.
- [31] Коммин Ф. де. Мемуары / пер., ст. и прим. Ю. П. Малинина. Москва : Наука, 1989. 496 с.
- [32] Дюби Ж. Трехчастная модель, или Представления средневекового общества о себе самом / пер. с франц. Ю. А. Гинзбург. Москва : Языки рус. культуры, 2000. 320 с.
- [33] Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Владні засади права: філософсько-правове дослідження : дис. д-ра юрид. Наук : 12.00.12. Одеса, 2017. 381 с.
- [34] Місевич С. В. Джерела канонічного права (теоретико-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2005. 19 с.
- [35] Коллинс П. Рождение Европы / пер. с англ. А. В. Короленкова. Москва : АСТ, 2016. 544 с.
- [36] Налуцишин В. В. Філософсько-правова парадигма соціального контролю як засобу забезпечення правового порядку : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.12. Львів, 2018. 403 с.
- [37] Пилипишин П. Філософсько-правові принципи середньовіччя як фундамент християнського індивідуалізму. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 270–275. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.47>.
- [38] Царьков И. И. Христианская концепция безопасности и новая юстиция. *Юридические исследования*. 2015. № 5. С. 121–169.
- [39] Hooper H. J. Between power and process: Legal and political control over (inter) national security. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2018. № 38(3). P. 613–634.
- [40] Zödi Z. Felix somló and john austin building blocks of two analytical theories. *Hungarian Journal of Legal Studies*. 2018. № 59(2). P. 156–168.

REFERENCES

- [1] Kryzhanivsky, A. F. (2009). Law and Order in the context of medieval legal understanding. *Current issues of state and law*, 50, 287–295.
- [2] Kovaleva, S. (October, 2018). Medieval City Law as a component of European Feudal Law. History of the ancient world and the Middle Ages in the universities of Ukraine. To the 40th anniversary of the Department of History of the Ancient World and the Middle Ages of V. N. Karazin KhNU: abstracts of reports of International. scientific conf. Kharkiv: LLC «NTMT», 98–101.
- [3] Zagumenna, Yu. O. (2021). Conceptualization of the phenomenon of national security in theoretical and legal science: features of modern methodology. *Law Forum*, 1, 37–55.
- [4] Mozdakov, A. Yu. (2008). The concept of security in classical and modern philosophy. *Philosophy issues*, 4, 18–25.

- [5] Bohutskyi, P. (2019). Methodological bases of knowledge of the Ukraine's national security law. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 26 (3), 106–120.
- [6] Pylypchuk, V. G., Bohutskyi, P. P. & Doronin, I. M. (2021). Theoretical foundations and development priorities of national security rights. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(2), 66–75.
- [7] Wu, C. Ch.-H. (2017). Understanding the structures and contents of national interests: An analysis of structural equation modeling. *The Korean Journal of International Studies*, 15(3), 391–420.
- [8] Lazarus, L. (2014). The right to security. In *The philosophical foundations of human rights*. Oxford: Oxford University Press.
- [9] Antonov, V. O. (2017) Constitutional and legal principles of national security of Ukraine: monograph / under scient. ed. of Yu. S. Shemshuchenko. Kyiv: TALCOM.
- [10] Middle East Law and Governance. An Interdisciplinary Journal. Editor: Janine A. Clark. Retrieved from <https://brill.com/view/journals/melg/melg-overview.xml>
- [11] Morris, C. (October 1990) Jacques Le Goff and the Medieval Imagination. *Medieval Civilisation, 400–1500* by J. Le Goff, Julia Barrow; *The Medieval Imagination* by J. Le Goff, Arthur Goldhammer. *History*, 75 (245), 417–421.
- [12] Soroka, I. O. (2021) International and legal status of asylum seekers: dis. for Dr. of Philosophy, specialty 081 «Law». Odessa.
- [13] From the Anjou Chronicles of the 11th century. Medieval Europe through the eyes of contemporaries and historians: reading book in five parts / exec. ed. A. L. Yastrebitskaya. Moscow: Interprax, 1995. P. 2. European world X – XV. Retrieved from http://adhdportal.com/book_3131_chapter_18_Iz_Anzhujjskikh_khronik_XI_v.html.
- [14] Duby, G. (1991). France in the Middle Ages 987–1460: From Hugh Capet to Joan of Arc Reprint Edition / trans. by J. Vale. Oxford, UK; Cambridge, USA: B. Blackwell.
- [15] Wang, J. & Liu, S. (2019). Ordering Power under the Party: A Relational Approach to Law and Politics in Chin. *Asian Journal of Law and Society*, 6(1), 1–18.
- [16] Redkova, I. S. (2014) The image of the city in Western European exegesis of the 12th century: dis. for cand. of Hist. Siences: 07.00.03. Moskov.
- [17] Vasilieva, L. A. (May, 2020). Publicity as a popular legal matrix of civil society. Modernization of the domestic legal system in terms of world integration: materials of the int. scient. and pract. conf. Kropyvnytskyi.
- [18] Balakhonskaya, L. V. & Balakhonsky, V. V. (2012). Security of society: historical, philosophical and theoretical aspects of understanding. *Bulletin of the St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 1 (53), 278–285.
- [19] Joseph Carroll, Dan P. McAdams & Edward O. (2016). Agonistic Structure in Canonical British Novels of the Nineteenth Century. *Darwin's Bridge: Uniting the Humanities and Sciences*. DOI:10.1093/acprof:oso/9780190231217.003.0012
- [20] Lepsius, O. (2016). Hans Kelsen on Dante Alighieri's Political Philosophy. *European Journal of International Law*, 27(4), 1153–1167. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/ejil/chw060>
- [21] Yencich, D. M. (2015). Peace, Security, and Labor Pains in 1 Thessalonians 5.3. *Leaven*, 23 (1), 37–42. Retrieved from <https://digitalcommons.pepperdine.edu/leaven/vol23/iss1/8>.
- [22] Turenko, O. S. (2016). The search for meanings of compatibility of individual and collective: the socio-philosophical experience of the Middle Ages: dis. for Dr. of Philosophy: 09.00.03. Kyiv.

- [23] Bruz, V. V. (2014). The evolution of European security concepts in the Middle Ages. *Bulletin of Moscow State Regional University. Series: History and Political Science*, 3, 37–44.
- [24] Kovaleva, S. (2018). Legal protection of public order and public safety in medieval European cities (XI–XVI centuries) as a factor in the formation of legal awareness. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Legal Sciences Series*, 1(1), 16–19.
- [25] Nenarokova, M. R. (2015). The medieval path to an ideal world order (Carolingian writers on the state and power). *Soloviev's research, Issue*, 3(47), 170–186.
- [26] Rotterdamiy, E. (1963). *Complaint of the world // Treatises on the eternal world*. Moscow: Soczkgiz.
- [27] Gurevich, A. (1999). Categories of medieval culture. *Selected works: in 2 Vol.* Moscow; St. Petersburg: University book.
- [28] Visigothic Truth (Book of Sentences) (2012). Latin text: translation, research. Moscow: Rus. Education and Science Promotion Fund.
- [29] Kalinina, E. Yu. (2021). Formation of the state and legal system of medieval Spain: a civilizational approach: dis. for Dr. of Law Science: 12.00.01. StPb.
- [30] Koretsky, V. M. (2004). Jiri Podebrad's project on the organization of peace and modernity. Anthology of Ukrainian legal thought: in 10 Vol. / ed.: Yu. S. Shemshuchenko (head) et al.; comp.: V. N. Denisov, K. O. Savchuk; resp. ed. V. N. Denisov. Kyiv: Legal book.
- [31] Commin, F. de (1989). *Memoirs / trans., p. and com.* Yu. P. Malinina. Moscow: Nauka.
- [32] Duby, J. (2000). The three-part model, or Representations of medieval society about oneself / trans. from French. J. A. Ginzburg. Moscow: Languages of Rus. Culture.
- [33] Tsurkan-Saifulina, Yu. V. (2017). Power principles of law: philosophical and legal research: dis. for Dr. of Law Science: 12.00.12. Odessa.
- [34] Misevich, C. B. (2005). Sources of canon law (theoretical and legal analysis): abs. dis. for cand. of Law Science: 12.00.01. Odessa.
- [35] Collins, P. (2016). The birth of Europe / tr. from Rus. A. V. Korolenkova. Moscow: AST.
- [36] Nalutsishin, V. V. (2018). Philosophical and legal paradigm of social control as a means of ensuring the rule of law: dis. for Dr. of Law. Science: 12.00.12. Lviv.
- [37] Pilipishin, P. (2020). Philosophical and legal principles of the Middle Ages as the foundation of Christian individualism. *Entrepreneurship, economy and law*, 7, 270–275.
- [38] Tsarkov, I. I. (2015). Christian security concept and new justice. *Legal research*, 5, 121–169.
- [39] Hooper, H. J. (2018). Between power and process: Legal and political control over (inter) national security. *Oxford Journal of Legal Studies*, 38(3), 613–634.
- [40] Zódi, Z. (2018). Felix somló and john austin building blocks of two analytical theories. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 59(2), 156–168.

Валерій Васильович Сокурєнко

Доктор юридичних наук, професор

Член-кореспондент Національної академії правових наук України

Національна академія правових наук України

61024, вул. Пушкінська, 70, Харків, Україна

Ректор

Харківський національний університет внутрішніх справ

61080, пр-т Л. Ландау, 27, Харків, Україна

Юлія Олександрівна Загуменна

Кандидат юридичних наук, доцент
Професор кафедри теорії та історії держави і права
Харківський національний університет внутрішніх справ
61080, пр-т Л. Ландау, 27, Харків, Україна

Valerii V. Sokurenko

Doctor of Law, Professor
Corresponding Member National Academy of Legal Sciences of Ukraine
National Academy of Legal Sciences of Ukraine
61024, 70 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Rector

Kharkiv National University of Internal Affairs
61080, 27 L. Landau avenue, Kharkiv, Ukraine

Yuliia O. Zahumenna

Candidate of Law, Associate Professor
Professor of the Department of Theory and History of State and Law
Kharkiv National University of Internal Affairs
61080, 27 L. Landau avenue, Kharkiv, Ukraine.

Рекомендоване цитування: Сокурєнко В. В., Загуменна Ю. О. Дискурс щодо публічної безпеки в деяких європейських політико-правових учєннях Середньовіччя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 2. С. 82–104.

Suggested Citation: Sokurenko, V. V., & Zahumenna, Yu. O. (2022). Discourse on public security in some european political and legal teachings of the Middle Ages. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 29(2), 82–104.

Стаття надійшла / Submitted: 18.04.2022
Доопрацьовано / Revised: 22.05.2022
Схвалено до друку / Accepted: 05.07.2022